

MTA Law Working Papers

2018/5.

**Az internetes forgalomirányító
szolgáltatók működésének alapjogi
vonatkozásai**

Nagy Krisztina – Polyák Gábor

**Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences
Budapest**

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Az internetes forgalomirányító szolgáltatók működésének alapjogi vonatkozásai¹

Fundamental law aspects of the internet intermediaries

Nagy Krisztina – Polyák Gábor

1. A forgalomirányító szolgáltatások és véleményszabadság

1.1. A forgalomirányító szolgáltatások szerepe

A digitális technológia hatására átalakuló infokommunikációs környezet az alapvető emberi jogok érvényesülésére is jelentős hatással van. A digitális kommunikációs tér kialakulása az alapjogok tartalmával, értelmezési tartományával, kollíziójával, a jogok érvényesíthetőségével összefüggésben számos kérdést vet fel. Ezek között kiemelt helyen jelennek meg azok a kérdések, amelyek az internetes kommunikációban a véleménynyilvánítás szabadságát érintik. Az internet az információhoz való hozzáférés, a véleménynyilvánítás, az információ terjesztésének lehetőségét korábban nem tapasztalt mértékben szélesítette. Bővült az önkifejezés lehetősége és a társadalmi párbeszéd. A közvélemény alakulásának új fórumai, platformjai jöttek létre az online térben. Ennek látható eredménye a médiakínálatban bekövetkezett változás: a hagyományos tömegművelési hegemoniájának megtörése és a felhasználók által generált tartalmak óriási növekedése. A kínálat és ezzel összefüggésben a médiahasználat változása komplex módon érinti véleménynyilvánítás szabadságát: alapvető kérdéseket vet fel a tartalomért való felelősség eddig kialakult rendjével, a tájékozódáshoz való joggal, valamint a demokratikus közvélemény működését biztosító szabályozási kerettel összefüggésben.

Az infokommunikációs környezet átalakulása változásokat idéz elő a nyilvánosság működésében, eddigi struktúrájában. Az információs környezetben megjelennek olyan új szolgáltatások és szereplők, amelyek tevékenysége alakítja a nyilvánosság működését, demokratikus funkcióinak érvényesülését. Különös jelentősége van azoknak a szereplőknek, amelyek internetes forgalomirányító szolgáltatóként a mások által előállított tartalmaknak tárhelyet, e tartalmakhoz hozzáférést, illetve e tartalmak indexálását, keresését és megosztását biztosítják.² Az újmédia³ korszakában az információs piac, illetve a nyilvánosság működésének meghatározó szereplői a keresőszolgáltatások (Google) és a közösségi médiaplatformok (Facebook, Twitter stb.).⁴ Ugyan a forgalomirányító szolgáltatások maguk

¹ A tanulmány Az internetes forgalomirányító szolgáltatások szabályozási kérdései című, 116551 számú OTKA-kutatás keretében, az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontjában és a Pécsi Tudományegyetem Szentágotai János Kutatóközpontjában készült.

² Rebecca MacKinnon – Elonnai Hickok – Allon Bar – Hae-in Lim: *Fostering freedom online – The role of intermediaries*. UNESCO/Internet Society, 2014. 19. o.

³ Az újmédia az olyan tömegkommunikációs eszközök és szolgáltatások összessége, amelyek lehetővé teszik az interaktív hozzáférést és a médiatartalmak személyre szabását.

Gálik Mihály – Urbán Ágnes: *Médiagazdaságtan*. Akadémia Kiadó, Budapest, 2014. 217. o.

⁴ A forgalomirányítók szabályozási kérdéseiről ld. még Polyák Gábor: A frekvenciaszűkösségtől a szűrőbuborékig In: (Tóth András szerk.): *Technológia jog. Új globális technológiák jogi kihívásai*, Károli Gáspár

nem állítanak elő tartalmat, ezért nem tartalomszolgáltatók a szó hagyományos értelemben, de szerepük meghatározó az információhoz való hozzáférés biztosításában. A forgalomirányító szolgáltatások gyűjtik össze és rendszerezik a hálózatokon megjelenő információkat, ők határozzák meg az információáramlást irányító algoritmusokat, és sok esetben azokat az információkat és eszközöket is ők birtokolják, amelyek a jogérvényesítés alapjául szolgálhatnak. Tevékenységükön keresztül mind a szólás szabadsága, mind az információhoz való hozzáférés korlátozható az online környezetben.⁵ Ezek a szolgáltatások „információs kapuőrök”, amelyek az információs forgalomra gyakorolt befolyásuk miatt szabályozási funkciókat is gyakorolnak.⁶ Tevékenységük része az interneten terjedő tartalmak bizonyos szempontok szerinti szűrése, törlése, blokkolása. Ezek a vállalkozások az információáramlásban betöltött szerepük miatt politikai tényezőként is azonosíthatók, amelyek a nemzeti politikák mellett a nemzetközi kapcsolatokra is hatással lehetnek.⁷ A forgalomirányító szolgáltatások működésével együtt jár az a változás, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága tényleges határainak kijelölése, amely eddig hagyományosan nemzetállami keretben zajlott, részben globális szintre helyeződik át.

A platformok által kínált szolgáltatások igénybevétele a felhasználó és a szolgáltató közötti magánjogi, szerződéses viszony alapján zajlik. A szolgáltatók által meghatározott általános szerződési feltételek, az abban rögzített magatartási szabályok, illetve az azok megszegése esetére kilátásba helyezett szankciók – mint például a tartalmak eltávolítása, hozzáférhetetlenné tétele, a fiók törlése – alapjogi kérdéseket vetnek fel. A szerződéses feltételek jelentősen befolyásolják a véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülését, illetve alakítják a nyilvános kommunikáció kereteit, működését. Különösen a nagy felhasználói kört kiszolgáló globális platformok esetében merül fel élesen az a kérdés, hogy ezek a szolgáltatók hogyan egyensúlyoznak a véleménynyilvánítás szabadsága és a más felhasználókat érő sérelem megelőzése és orvoslása között, végső soron hol húzzák meg a szólásszabadság határait.

A forgalomirányító szolgáltatások működése algoritmusokra épül. Az algoritmusok, azaz a felhasználói magatartásokból és a platform működéséből származó adatokon végzett komplex műveletek⁸ határozzák meg az információáramlást, valamint az adatforgalomban az online kommunikáció szűrésének, törlésének általános mechanizmusait. Az algoritmusok kialakítása befolyásolja az egyéni szólás és az információhoz való hozzáférés lehetőségét, nyilvánvaló hatással van a véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülésére.

Az algoritmusalapú információáramlás egyre hatékonyabban biztosítja a szolgáltatók számára, hogy a felhasználóknak személyre szabott szolgáltatásokat, információkínálatot

Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2016, 116-141.; Zódi Zsolt: Az információs társadalom legújabb kihívásai a jog számára: Horizontális platformok. *Gazdaság és Jog* 2017. 9. sz. 27-30. o.

⁵ Rikke Frank Jorgensen–Anja Moller Pedersen: Online service providers as Human Rights Arbiters. In: (Mariosaria Taddeo-Luciano Floridi Eds.) *The Responsibilities of Online Service Providers* Springer International Publishing AG 2017. 180.o.

⁶ Mariosaria Taddeo-Luciano Floridi: New Civic Responsibilities for Online Service Providers. In: (Mariosaria Taddeo-Luciano Floridi Eds.) *The Responsibilities of Online Service Providers* Springer International Publishing AG 2017. 1.o.

⁷ Taddeo- Floridi i.m. 3.o.

⁸ Az algoritmus: több (gyakran végtelen sok) azonos jellegű, egymástól különböző feladat megoldására használható eljárás, amelynek során utasításként, előre meghatározott számolási lépéseket és döntéseket (utasítás) kell adott sorrendben végrehajtani. *Digitális Tankönyvtár Informatika 3., Programozási ismeretek* Szepesné Stiftinger Mária (2010) [tp://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_INF3/ch01s02.html](http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_INF3/ch01s02.html)

nyújtsanak.⁹ A szolgáltatás személyre szabását jelenti például az, hogy a Google korábbi kereséseink figyelembevételével rangsorolja a találatokat, illetve az, hogy a Facebook a platformon zajló korábbi kommunikációnk és interakcióink alapján jelenít meg tartalmakat a hírfolyamunkban. A személyre szabott információáramlás befolyásolja a nyilvánosság működését, a demokratikus funkcióiban torzulást okozhat, kockázatot jelent, hogy erősíti a fragmentált információ- és médiahasználatot, ami izolálja, buborékba zárja az online térben felhasználókat¹⁰, nehezíti a diszkurzív nyilvánosság működését.

További alapjogi problémaként azonosítható, hogy annak ellenére, hogy az algoritmusok érdemben alakítják az információáramlást, befolyásolják a véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülését, a kialakításuk, működésük felett nem érvényesül megfelelő társadalmi kontroll. Az algoritmusokat a vállalatok üzletei titokként kezelik, működésük nyilvánosan nem megismerhető, kialakításuk szempontjai, az általuk irányított információáramlás mechanizmusai nem átláthatók.

Ugyanakkor a nyilvánosság demokratikus működését korlátozó jelenségek mellett a forgalomirányító szolgáltatások értékelésének része az is, hogy ezek a szolgáltatások sokszor a szabadságjogok biztosításának kulcsszereplőiként jelennek meg a nem demokratikus államokkal szemben: előfordul, hogy a forgalomirányítók nem tesznek eleget az egyes információk törlésére vagy blokkolására vonatkozó követeléseknek.¹¹ Az államoktól érkező nyomásgyakorlás gyakori jelenség, amire többek között utal az az iparági kezdeményezés is, amely az állami nyomásgyakorlás kezelésére fogalmaz meg alapelveket, iránymutatásokat.¹²

Ebben az írásban elsősorban azt vizsgáljuk, hogy az internetes forgalomirányító szolgáltatások tevékenysége hogyan befolyásolja a véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülését az online kommunikációban. Milyen alapjogi kockázatokat és kihívásokat jelentenek a forgalomirányító szolgáltatók által meghatározott, az információáramlásban megjelenő tartalmakra vonatkozó feltételek, tilalmak? Mindezzel összefüggésben annak vizsgálatára vállalkozunk, hogy a szuverén államoknak milyen mozgástere és felelőssége van a forgalomirányító szolgáltatások alapjogi szempontból releváns tevékenységével kapcsolatban. Az alapjogok érvényesülésével összefüggésben milyen állami szerepvállalás azonosítható? A tanulmány elemzi a szolgáltatók és az állam közötti felelősség megosztás módszerét, a jelenlegi lehetséges megoldásokat, és szabályozási irányokat.¹³

1.2. A véleményszabadság szubjektív és objektív oldala

Az alapvető emberi jogok online térben való védelmével összefüggésben az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága által kiadott dokumentum rögzítette, hogy „az embereket az offline

⁹ Pataki Gábor – Szőke Gergely László: Az online személyiségprofilok jelentősége – régi és új kihívások. Infokommunikáció és Jog 2017. 2. sz.

¹⁰ Balazs Bodo - Natalie Helberger - Kristina Irion - Frederik Zuiderveen Borgesius - Judit Moller, Bob van der Velde – Nadine Bol - Bram van Es - Claes de Vreese: Tackling the Algorithmic Control Crisis – the Technical, Legal, and Ethical Challenges of Research into Algorithmic Agents. Yale Journal of Law & Technology 2017. 19. sz.139.o.

¹¹ Erről lásd bővebben: Global Network Initiative Public Report on the 2015/2016 Independent Company Assessments 6.o. 11-14. o. <http://globalnetworkinitiative.org/sites/default/files/Public-Report-2015-16-Independent-Company-Assessments.pdf>

¹² Global Network Initiative <https://www.globalnetworkinitiative.org/>

¹³ A tanulmány elméleti, alapjogi kontextust kínál egy később megjelenő, a Facebook gyűlöletkeltő tartalmak szűrését, blokkolását érintő tevékenységének részletes alapjogi szempontú elemzését elvégző munkához.

világban megillető jogok ugyanúgy védelem alatt állnak az online környezetben is”.¹⁴ Az emberi jogok védelme a globális kommunikációs térben összetett felelősségi rendszerben helyezhető el, amelynek alapja és kiindulópontja, hogy az emberi jogok védelme tradicionálisan az államok kötelezettsége, az alapjogokat rögzítő nemzetközi egyezmények pedig a részes államokat kötik.

Ez a feladat azonban a globális gazdaság és hálózati kultúra kialakulásával új kihívásokat jelent, amelyek közül az egyik legfontosabb, hogy ma már az üzleti világ működése is komoly befolyással van az emberi jogok érvényesülésére.¹⁵ Leszűkítve a vizsgálódást a kommunikációs jogok területére, e jogok gyakorlásának feltételeit döntő mértékben alakítja az a helyzet, hogy az online terekben zajló kommunikációt biztosító infrastrukturális, szolgáltatási háttér működtetésben a magánszektor szerepe meghatározó, és ez a szerep folyamatosan erősödik.¹⁶ Azok a szolgáltatások, amelyek az internethez való hozzáférést, az internetes keresést vagy az interneten működő nagy platformokat, köztük a közösségi médiaplatformokat működtetik, mind magánkézben lévő vállalkozások. Ráadásul jellemzően olyan nagy globális szolgáltatók, amelyek tevékenysége országhatárokat átlépve biztosít teret a véleménynyilvánításra, az önkifejezés gyakorlására, a nyilvános kommunikációban való részvételre. Az olyan vállalkozások, mint a Facebook, a Google, vagy az Amazon a világ jó részén ma már megkerülhetetlen szereplői a mediatisált nyilvánosság működésének.

A véleménynyilvánítás szabadságát nemzetközi egyezmények rögzítik, az része többek között a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányában szereplő alapjogok katalógusának, megjelenik az Európai Emberi Jogi Egyezményben és az Európai Unió Alapjogi Chartájában is. A jog magában foglalja „mindenfajta adat és gondolat határokon való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más, tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.”¹⁷ A szabadságjogok korlátozására a nemzetközi jog csak szigorú feltételek esetén ad lehetőséget az államok számára. Például az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlata szerint az alapjogok korlátozását jogszabálynak kell előírnia, a korlátozásnak legitim célból kell történnie, és meg kell felelnie a szükségesség és az arányosság követelményeinek. Az Európai Emberi Jogi Egyezmény 10 cikk (2) bekezdése rögzíti azokat a célokat, amelyek megalapozzák a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását. Az Egyezmény legitim célként említi: a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartását. A véleménynyilvánítás korlátozásának feltételeire vonatkozó szigorú elvek a nemzetközi jogban az államokat kötik. E szabályok az állami beavatkozás korlátait rögzítik, és közvetlenül nem érintik a nem állami szereplőket, így a korábban említett forgalomirányító szolgáltatókat sem.

A véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben is él azonban a nemzetközi jogban és az európai alkotmányjogban megfogalmazott elv, amely szerint az államoknak nemcsak

¹⁴ United Nations Human Rights Council The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. A/HRC/RES/20/8 16/07/2012.

¹⁵ Guiding Principles on Business and Human Rights. 2011. HR/PUB/11/04 United Nations http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

¹⁶ Az infokommunikációs iparág sokféle szereplőt, szolgáltatást foglal magában, ide sorolhatók a telekommunikációs cégek, amelyek a kommunikációs csatornák műszaki háttérét, az ahhoz való hozzáférést biztosítják, a web vagy felhőalapú platformszolgáltatások, mint a keresőmotor-szolgáltatások, a közösségi médiaplatformok, a végfelhasználói készülékeket, és ezekhez szükséges részelemeket gyártó cégek, illetve a szoftvergyártó cégek.

¹⁷ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. cikk 2.

tiszteletben kell tartaniuk az alapjogokat, hanem gondoskodniuk is kell azok védelméről.¹⁸ Míg a szükségtelen vagy aránytalan állami beavatkozás tilalma az alapjogok ún. szubjektív oldalából vezethető le, addig az alapjogok objektív oldala éppen a pozitív állami szerepvállalást, az adott alapjog érvényesüléséhez kapcsolódó intézményvédelmi kötelezettséget alapozza meg.¹⁹ Az Európa Tanács internetszabadságról szóló, 2016-ban elfogadott ajánlása kifejezetten rögzíti, hogy a tagállamoknak negatív és pozitív kötelezettségeik vannak az interneten az emberi jogok tiszteletben tartása, védelme, érvényesülése érdekében.²⁰

A pozitív állami szerepvállalás olyan szabályozási és intézményi környezet kialakítását jelenti, amely biztosítja a médiaszabadság gyakorlásának lehetőségét, illetve a médiaszabadság minden aspektusának érvényesülését, tekintettel azokra az technikai, gazdasági, társadalmi körülményekre, amelyben a kommunikáció zajlik. Az állami szerepvállalás mérlegelés kérdése, mértéke a nyilvánosság működését befolyásoló infrastrukturális, kommunikációs környezet, illetve az ezekből fakadó társadalmi kockázatok alapján azonosítható. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az állami beavatkozás csak a szükséges mértékben jelenhet meg.

A média szabadságával kapcsolatban a pozitív állami szerepvállalás hagyományosan a médiarendszer olyan működési kereteinek kialakítására irányul, amelyek között a médiarendszer szereplői képesek és készek a közönség átfogó és sokszínű tájékoztatására, illetve egy kulturális értelemben is sokszínű médiakínálat elérhetővé tételére. A médiarendszer kialakítása során a sokszínűséget érintő médiaszabályozási döntések ma már nem hagyhatják figyelmen kívül a forgalomirányító szolgáltatások jelentőségét az információkhoz és a tartalomelőállítás pénzügyi forrásaihoz való hozzáféréssel kapcsolatban. E szolgáltatásokkal összefüggésben ugyanakkor a véleménynyilvánítás szabadságának objektív oldala más jellegű állami szerepvállalására is kiterjed. Abban az esetben, ha egy szolgáltató a véleményszabadságot aránytalanul, túlzó módon korlátozva töröl vagy blokkol egy tartalmat, vagy a végfelhasználó információhoz való hozzáférést korlátozza. A forgalomirányító szolgáltatók a korlátozás alá eső tartalmak meghatározásával, a sértő tartalmak törlésével vagy blokkolásával lényegében tartalomszabályozási tevékenységet végeznek.²¹ Ez felveti azt a kérdést, hogy hogyan értékelhető a forgalomirányító szolgáltatások tartalomkontroll-tevékenysége az alapjogok kontextusában, és milyen állami szerepvállalás indokolt annak érdekében, hogy a forgalomirányítók ne korlátozzák szükségtelenül és aránytalanul a véleménynyilvánítás szabadságát.

2. A forgalomirányító szolgáltatások közreműködése a közzétett tartalom ellenőrzésében

A szolás korlátozásának szabályozása hagyományosan a tartalom közlőjét érinti, azt, aki a nyilvánosságban megjeleníti az adott üzenetet, információt, véleményt, álláspontot. A tömegmédiák dominanciájával működő nyilvánosság időszakában a tartalomkínálatra vonatkozó szabályozás a sajtó- és médiatevékenységre fókuszált, a médiakínálat alakítását célzó tartalmi korlátok és tilalmak a tömegmédiák tevékenységére vonatkoztak. A

¹⁸ Halmai Gábor, Tóth Gábor Attila: Az emberi jogok rendszere. In: (Halmai Gábor-Tóth Gábor Attila szerk.) Az emberi jogok. Osiris, Budapest, 2003. 103. o.

¹⁹ Az elv megfogalmazódik a Strasbourgi Emberi Jogi Bírósága esetjogában is például: *Fuentes Bobo v. Spain*, no. 39293/98, § 38, 29 February 2000

²⁰ Recommendation CM/Rec(2016)5(1) of the Committee of Ministers to member States on Internet freedom 2.

²¹ Jorgensen-Pedersen .i.m. 181-184. o.

digitális, konvergens médiakörnyezetben az interaktivitás és a hálózati összekapcsoltság a médiakínálat jelentős változását eredményezte: tömegessé vált a felhasználók által generált és megosztott tartalom, amellyel párhuzamosan a „médiainstítmények” fragmentálódása, információs kapuőr funkciójának csökkenése tapasztalható.²² Az újmédia-környezetben a médiahasználók egyre kevésbé fogyasztó közönségei, sokkal inkább egyidejű létrehozói és terjesztői a médiaüzeneteknek.²³ Mindezekkel párhuzamosan a „médiakapuk új és változatos formái tűnnek fel”.²⁴ Az információs környezetben új kapuőrként jelennek meg a forgalomirányító szolgáltatások, amelyek új hatalmi tényezőként képesek befolyásolni az internetes információs forgalom jellemzőit. Szerepük meghatározóvá vált a médiakínálat alakításában.²⁵ Ez a korábbiakhoz képest új helyzetet teremtett az információs kínálat alkotmányosan igazolható szabályozása területén.

2.1. A tartalomért viselt közvetett jogi felelősség

A forgalomirányító szolgáltatók közös jellemzője, egyben a fogalom-meghatározás fontos eleme, hogy ezek a szolgáltatások nem tartalomszolgáltatók: saját tartalmat nem állítanak elő és nem kínálnak a felhasználóknak, csak közvetítik a más felhasználók által biztosított információt, segítik az információhoz való hozzáférést, és csatornákat biztosítanak az információ áramlásához. Szemben a hagyományos médiumokkal, nem viselnek klasszikus szerkesztőségi felelősséget sem: előzetes szerkesztői döntéseket nem hoznak, nem az egyes tartalmak minőségi értékelése alapján hozzák létre a tartalomkínálatot. Ugyanakkor e szolgáltatók kisebb vagy nagyobb mértékben képesek arra, hogy szűrjék az információáramlást, és tartalmakat távolítsanak el. A tartalomért viselt felelősség kérdése esetükben közvetve, azaz a felületeiken megjelenő, mások által közzétett, de a forgalomirányítók technikai és jogi uralma alatt álló platformon terjesztett tartalmak vonatkozásában, merül fel. Ez a közvetett felelősségi helyzet először az 1990-es évek végén merült fel, akkor még általánosságban azokkal a közvetítő szolgáltatókkal – hozzáférés-szolgáltatókkal, tárhely-szolgáltatókkal, gyorsítótár-szolgáltatásokkal – kapcsolatban, akik az interneten megjelenő információk tárolásában és továbbításában vettek részt.²⁶ Mára a közvetítő szolgáltatók tevékenysége sokkal összetettebbé vált. Számos szolgáltatás (keresőmotor szolgáltatások, közösségi médiaplatformok) kilépett a semleges technikai szolgáltatói szerepből, és a nyilvánosság működését, a közönség számára elérhető internetes tartalomkínálatot érdemben alakító szolgáltatásként működik.²⁷ Ez új helyzetet teremt a szolgáltatások felelősségének szabályozása területén is. A megváltozott helyzet kezelését bonyolítja, hogy a forgalomirányítókra vonatkozó, a közvetített tartalom fölött gyakorolt ellenőrzést is jelentősen befolyásoló felelősségi rend globálisan nem egységes. Három alapvető modell alakult ki ezen a területen²⁸: a szigorú felelősségi rend, a feltételes felelősség

²²Denis McQuail: A tömegkommunikáció elmélete. Wolters Kluwer, Budapest, 2015.162-166.o.

²³Aczél Petra: Médiaműveltség. In: (Aczél Petra szerk.) Műveljük a médiát. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 148.o.

²⁴McQuail i.m. 166. o.

²⁵José Van Dijck- Thomas Poell: Understanding the promises of online health platforms. ResearchGate .2016. DOI:10.1177/2053951716654173

²⁶Dósa Imre, Polyák Gábor: Informatikai jogi kézikönyv. KJK Kerszöv, Budapest, 2003. 140-149. o.

²⁷Az angol médiahatóság elnöke szerint a Google és a Facebook akár „publisher”-nek, kiadónak is minősíthetők, és ilyenként szigorú szabályozás alá vethetők. Ld. Ofcom chair raises prospect of regulation for Google and Facebook, The Guardian 2017.10.07, <https://www.theguardian.com/media/2017/oct/10/ofcom-patricia-hodgson-google-facebook-fake-news>

²⁸Jurisdictional Analysis Comparative Study Of Intermediary Liability Regimes

és széles immunitás modellje. Ennek eredményeként a jelentős forgalomirányító szolgáltatások a jogi környezet globális patchworkjének alanyai.²⁹

2.1.1.Szigorú felelősségi rend

Az első modell szerint a forgalomirányító szolgáltató felelős a szolgáltatásában a harmadik személy által hozzáférhetővé tett jogellenes tartalomért, függetlenül attól, hogy tud-e a tartalomról vagy annak jogellenes voltáról. Ebben a modellben a szolgáltatók monitoring tevékenységre vannak kötelezve, szűrniük kell és el kell távolítaniuk a jogsértő tartalmakat. Amennyiben ezt elmulasztják, szankcionálhatók, és akár tevékenységük megszüntetésére is kötelezhetők. Ez a modell érvényesül Kínában.³⁰

2.1.2.Feltételes felelősségi modell

A modell lényege, hogy a szolgáltató bizonyos feltételek teljesülése esetén mentesül a harmadik személyek által közzétett tartalomért való felelősség alól. Szemben az első modellel, a szolgáltató ebben a rendben nincs előzetes szűrésre, az információáramlás folyamatos figyelésére kötelezve. Felelőssége csak abban az esetben keletkezik, ha olyan technikai és jogi helyzetben van, hogy képes egyes információkat az információáramlásból eltávolítani, ha a jogsértő tartalomról való tudomásszerzést követően nem lép fel a jogszabályokban rögzített módon. A modellen belül kétféle megközelítés ismert.

A vertikális megközelítés szerint csak bizonyos jogsértésekre, illetve tartalmakra vonatkozik a feltételes felelősségi rend. Ez a modell érvényesül az USA Digital Millennium Copyright Act (DMCA)³¹ rendszerében, amely „notice and takedown” eljárást ír elő a szerzői jogsértéssel érintett tartalmak esetén. A szolgáltató csak akkor mentesül a szerzői jogi jogsértés felelőssége alól, ha a jogsértésről való tudomásszerzést követően eltávolítja a kifogásolt tartalmat.

A horizontális megközelítés nem tesz különbséget a tartalmak között a jogsértés jellege alapján, hanem általános, a szolgáltatás természetéhez igazodó szabályokat fogalmaz meg a felelősség alóli mentesülésre, illetve a felelősség korlátozására. Horizontális megoldásra példa az Európai Unió e-kereskedelemlről szóló irányelve, amely mentesíti az ún. közvetítő szolgáltatókat a harmadik személyek tartalmáért való felelősség alól, amennyiben a jogsértő tartalomról való tudomásszerzést követően haladéktalanul intézkednek a tartalom eltávolításáról, vagy az ahhoz való hozzáférés megszüntetéséről.³² Az irányelv emellett rögzíti, hogy nem állapítható meg a „szolgáltatók számára olyan általános kötelezettség, amely szerint szolgáltatások nyújtása során az általuk továbbított vagy tárolt információkat nyomon kellene követniük, sem olyan általános kötelezettséget, amely szerint jogellenes tevékenységre utaló tényeket vagy körülményeket kellene kivizsgálniuk”. Sajátos megoldás a kanadai „notice and notice” szabály, amely szemben az „amerikai notice and take down”

Chile, Canada, India, South Korea, UK and USA in support of the Manila Principles On Intermediary Liability. 2015. https://www.eff.org/files/2015/07/08/manila_principles_jurisdictional_analysis.pdf

²⁹ A Center for Internet and Society közreműködésével összeállított térkép képet ad a különböző országokban érvényesülő felelősségi szabályokról. <http://cyberlaw.stanford.edu/our-work/projects/world-intermediary-liability-map-wilmap>

³⁰ Kína mellett más országokban is érvényesül ez a modell, példaként említhető Thaiföld is. Erről bővebben:

Internet intermediaries: Dilemma of Liability. https://www.article19.org/data/files/Intermediaries_ENGLISH.pdf

³¹ Digital Millennium Copyright Act, Pub. L. No. 105-304, 112 Stat.2860 (1998)

³² Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól („Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv”)

megoldással, nem a tartalom törlésére kötelezi a szolgáltatót, hanem arra, hogy a szerzői jogi jogsértésről szóló bejelentést küldje meg a feltétezett jogsértést elkövető felhasználónak. A szolgáltatónak ebben a modellben a bejelentés továbbítása mellett dokumentálnia kell a bejelentést és a bejelentéssel érintett tartalmat egy, a felhasználóval szemben esetlegesen indított jogi eljárás esetére.³³

2.1.3.Széles immunitás

Ez a modell a tartalom jellegétől, illetve a forgalomirányító szolgáltatás típusától függetlenül nagyfokú mentességet biztosít a szolgáltatóknak a harmadik személyek tartalmaiért való felelősség alól. Ide sorolható például az USA-ban alkalmazott megoldás: a Communication Decency Act alapján a szolgáltató nem felel a harmadik személyek tartalmaiért, továbbá a szolgáltatót azért sem terheli felelősség, ha a felhasználási feltételek alapján eltávolít valamilyen tartalmat.³⁴ A szabályozás alapján biztosított általános mentesítés alóli kivételként él a szerzői jogi jogsértésért való felelősségi rend – amire a korábban hivatkozott feltételes felelősségi rend vonatkozik.

2.1.4.A feltételes felelősségi rend szabályozási megoldásainak értékelése

Ha a harmadik személyek tartalmaival való felelősségi rendet a tartalomszabályozás kontextusában értékeljük, akkor a feltételes felelősségi rend lényegében nem más, mint a tartalomszabályozás „új iskolája”³⁵, amely a közlés folyamatában új felelősségi pontot teremtett. Balkin szerint a tartalomszabályozás ezen új formája egy közvetett, járulékos kontroll, amikor az állam azért szabályoz egy szereplőt (ebben az esetben a forgalomirányítót), hogy az állam helyett a szolgáltató kontrolláljon egy másik szereplőt (felhasználót, közlőt). A beavatkozás a közhatalom és a magánszektor együttműködésére épül, és végső soron az előzetes digitális kontroll új formáját teremti meg.

Alapjogi megközelítésben a három modell eltérően értékelhető: súlyos aggályokat vet fel a szigorú felelősségi rend, mivel nincs tekintettel az online kommunikáció sajátosságaira, a véleménynyilvánítás szabadságának online dimenziójára. A modell az online kommunikációs környezetben a véleménynyilvánítás szabadságának erős korlátja, amely a digitális információs hálózatok által biztosított kommunikációs szabadságot korlátozza. Végső esetben ez a szabályozási modell a hálózati véleménynyilvánítás lehetőségének létét veszélyeztetheti.

A feltételes felelősség, azaz a tartalomnak a jogszabályban pontosan meghatározott feltételek teljesülése esetén kilátásba helyezett törlése esetén a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása az EEJE 10. § (2) bekezdés alá esik, és meg kell felelnie az egyezményben foglalt feltételeknek. Mivel a közvetítő szolgáltató beavatkozása az információáramlásba jogszabályon alapul, a véleménynyilvánítás szabadságának jogszerűtlen korlátozása az állam felelősségét alapozza meg. Az alapjogi konfliktus vertikális konfliktus az állam, a közvetítő szolgáltató és a felhasználók között.

A feltételes felelősségi rend jelenlegi európai szabályozásával összefüggésben komoly alapjogi kétségek fogalmazhatók meg.³⁶ A kifogások között szerepel, hogy az e-kereskedelmi

³³ Copyright Act R.S.C., 1985, c. C-42 § 41.25; 41.26.o.

³⁴ Communication Decency Act Section 230 . (47 U.S. Code § 230 – Protection for private blocking and screening of offensive material)

³⁵ Jack M. Balkin: Old-school/new school speech regulation. Harvard Law Review 2014, Vol. 127. 2296-2342.o.

³⁶ Erről lásd bővebben: David Korff. for the Council of Europe. The rule of law on the internet and in the wider digital world – Issue Paper. Strasbourg: Council of Europe. 2014, és Aleksandra Kuczerawy. Intermediary

irányelv úgy kötelezi a forgalomirányítókat a tartalom ellenőrzésére, hogy ehhez nem fogalmaz meg világos alapjogi mércéket a véleménynyilvánítást korlátozó intézkedésekkel szemben. A szolgáltató minden esetben maga mérlegeli, hogy az adott tartalom jogsértő-e, ebben nincs kötve sem bírósági joggyakorlathoz, sem más rögzített, a felhasználók számára előzetesen megismerhető szempontokhoz, ugyanakkor a tartalom elérhetőségéről végleges döntést hoz. Az irányelv ráadásul nem teremt egységes beavatkozási keretet, mivel a tartalom jogsértő jellegének meghatározása tagállami hatáskörben van, ami miatt a beavatkozás európai nézőpontból fragmentált képet mutat. A feltételes felelősségi modellel szemben megfogalmazható alapjogi kifogás, hogy a szolgáltató bírósági döntés nélkül, illetve akár a kifogásolt tartalmat közlétező felhasználó értesítését mellőzve törölhet tartalmat. Kvázi jogalkalmazói szerepbe kerül, amikor a bejelentés alapján önállóan dönt a tartalom jogszerűségéről, ehhez azonban hiányzik a jogalkalmazói tudása, kompetenciája, legitimitációja.

A modell lényege, hogy a közvetítő szolgáltató mentesül a felelősség alól, ha a szabályoknak megfelelően törli a kifogásolt tartalmat, azaz a szolgáltatók számára kevesebb konfliktussal jár a bejelentett tartalmak törlése, blokkolása, mint a bejelentések megalapozottságának alapos mérlegelése. Maga a megoldás túlzott készletet kódol a törlésre.³⁷ A blokkolási, törlési tevékenység különösen akkor vet fel komoly alapjogi kétségeket, amikor nem átlátható eljárási rendben dönt a szolgáltató a tartalom jogszerűségéről, és hiányzik a tartalom eltávolításával vagy hozzáférhetetlenné tételével szemben a jogorvoslati lehetőség. Márpedig a forgalomirányító szolgáltatások jelenlegi gyakorlatából hiányzik az átláthatóság, és a törlési döntések érdemi vitatásának lehetősége.

2.2. Önszabályozás

A tartalomszabályozás sajátos önszabályozási mechanizmusa jelenik meg a forgalomirányító szolgáltatások saját általános szerződési feltételein, felhasználási szabályzatain alapuló szűrési, törlési, blokkolási tevékenységben.

2.2.1. Magánjogi tartalomszabályozás

A szolgáltató és a felhasználó közötti viszony egy magánjogi jogviszony, amely rendszerint a szolgáltató által megfogalmazott általános szerződési feltételek felhasználó általi elfogadásával jön létre. Ez a szerződés rögzíti legáltalánosabb szinten a felek jogait és kötelezettségeit, és ebben találjuk azokat a magatartási szabályokat és tartalmi korlátokat, amelyek kijelölik a platformon zajló kommunikációban a szólás határait.

Az alapvetően jogi és üzletpolitikai okokból meghatározott felhasználási feltételek alapjaiban alakítják a felhasználók magatartását, vélemény szabadságának gyakorlását, illetve a szolgáltatásban megjelenő információs kínálatot. A felhasználók csak úgy vehetik igénybe a szolgáltatást, ha elfogadják a felhasználási feltételeket, és a benne foglaltak szerint használják a szolgáltatást. A szolgáltatók mozgástere a felhasználási feltételek szabad alakításában széles, ugyanakkor e mozgástér értékelése nem független a szolgáltatás jellegétől és a szolgáltató piaci helyzetétől. A domináns forgalomirányító szolgáltatások a nyilvánosság működésére befolyással bíró szereplők, az általuk rögzített feltételek sajátos szabályozási eszközként komoly hatással vannak az alapjogok, mindeneke előtt a véleménynyilvánítás

liability & freedom of expression: Recent developments in the EU notice & action initiative. *Computer Law & Security Review: The International Journal of Technology*, 2015. 31(1), 46–56.o.

³⁷ Article 19 - Internet intermediaries: Dilemma of Liability. 2013. 11-12.o. https://www.article19.org/data/files/Intermediaries_ENGLISH.pdf

szabadságának érvényesülésére. E szolgáltatók önállóan, de a szerződéskötésre vonatkozó általános jogi kereteket figyelembe véve határozhatják meg a felhasználókkal való viszonyuk kereteit. Ebből következően üzleti logikájuk és egyéb érdekeik mentén sok szempontból hasonló, de semmiképpen nem egységes feltételrendszert működtetnek. Az általános szerződési feltételek mind a szabályozott területek, mind a részletezettség tekintetében különbözhetnek.

A Facebook igénybevételeinek szabályait, köztük a közösségi médiafelületen a felhasználók által közölt tartalomra vonatkozó korlátokat a Facebook általános felhasználási feltételei (Jogi és Felelősségi Nyilatkozat, a továbbiakban Nyilatkozat)³⁸ rögzítik. A Nyilatkozat kimondja, hogy az abban meghatározott magatartási szabályok megsértése a tartalom törlését eredményezheti. A Nyilatkozatban megfogalmazott szabályokat részletezi az ugyancsak nyilvános Közösségi Alapelvek dokumentuma³⁹, amely nevesíti többek között a közbiztonságot közvetlenül fenyegető közlések eseteit, a meztelenség, a gyűlöletbeszéd megjelenítésének, az erőszak ábrázolásának tiltott formáit, a szellemi tulajdon védelmét. A Facebook belső szabályozási környezetében a tartalmi korlátok nem a klasszikus jogi szabályozás logikájára épülnek, bár számos ponton fedik a jogi szabályozásban megfogalmazottakat. A Facebook a saját üzleti logikája, közérdek-felfogása és egyéb szempontjai mentén alakítja ezeket a korlátokat. E szempontoknak természetesen része a jogszerű működés biztosítása, a nemzeti hatóságokkal való jogi konfliktusok valószínűségének minimalizálása, de ez nem jelenti a korlátoknak minden egyes nemzeti jogrendszerhez igazítását. A platform működtetéséhez egy globális szabályrendszert dolgozott ki, amely nem az egyes jogrendszerek által kialakított logikát követi, és nem ad ország specifikus szabályokat. Nyilvánosan nem hozzáférhető olyan dokumentum, eljárási rend, ami alapján kijelenthető, hogy az amerikai vagy más ország szabályozási környezete szolgált mintául, azaz a Facebook egy sui generis szabályozási környezetet alkotott.

A YouTube hasonló logikát követve: rögzíti a felhasználási feltételeket, és a Közösségi Irányelvekben részleteiben is kibontja a felhasználók által közzétett tartalom korlátait.⁴⁰ A YouTube a feltöltött tartalmakkal kapcsolatban 18 nagyobb témakört szabályoz, a korlátok jelentős része hasonló a Facebook által megfogalmazott szabályokhoz.

2.2.2. Az általános szerződési feltételeket érintő jogi garanciák

Jorgensen és Pedersen hangsúlyozza, hogy fontos különbséget tenni a forgalomirányítók kötelező, azaz jogszabályon alapuló törlési és szűrési tevékenysége között, valamint az önkéntes, azaz a szolgáltatók saját szerződési feltételein alapuló korlátozások között. Szemben a jogi kötelezettségen alapuló kontroll-tevékenységgel, ahol vertikális, az állam és az érintett felhasználó közötti alapjogi konfliktus keletkezik, a szolgáltató által rögzített szabályokon, felhasználási feltételeken alapuló törlés esetén horizontális, magánfelek közötti alapjogi konfliktus merülhet fel.⁴¹ Az állam szerepe ebben az esetben a magánjogi felek – a forgalomirányító-szolgáltató és a felhasználó – közötti szerződéses viszonyban az alapjogok érvényesülésének biztosítása.

Alapkérdésként merül fel e körben, hogy milyen lehetőséget biztosít a jogi környezet a felhasználóknak a szolgáltatók sérelmesnek vélt törlési, blokkolási döntéseivel szemben. Ehhez a jogviszony alapjául szolgáló általános szerződési feltételek adnak kiindulópontot.

³⁸ Facebook Jogi és Felelősségi Nyilatkozat <https://www.facebook.com/legal/terms>

³⁹ Facebook Közösségi Alapelvek <https://www.facebook.com/communitystandards>

⁴⁰ YouTube Irányelvek és biztonság <https://www.youtube.com/intl/hu/yt/about/policies/#reporting-and-enforcement>

⁴¹ Jorgensen–Pedersen i.m.183.o.

Miközben a feltételek meghatározása hasonlíthat egyfajta szerkesztési irányelvhez, de az jogi jellegét tekintve inkább a szerződéses jog és a kereskedelmi jog területén helyezhető el. A szolgáltatás jellege alapján a szolgáltató és a felhasználó közötti jogviták területén az alkalmazandó jog és a joghatóság tekintetében a nemzetközi magánjogi szabályok igazítanak el. A probléma jogi értékeléséhez és végiggondolásához – tekintettel a felhasználók számára, a szolgáltatás kiterjedtségére – a Facebook általános szerződési feltételeit vizsgáljuk a továbbiakban.

A Facebook a Nyilatkozatban rögzíti a jogérvényesítésre vonatkozó szabályokat: kizárólagos joghatósággal rendelkező jogérvényesítési fórumként az Amerikai Egyesült Államok észak-kaliforniai bíróságát és a San Mateo megyei állami bíróságot jelöli meg, illetve alkalmazandó jogként Kalifornia Állam jogát tekinti irányadónak. Könnyen belátható, hogy ezek a feltételek a világ különböző pontjain élő felhasználók számára jelentősen megnehezítik a jogérvényesítést.

A joghatóság és az alkalmazandó jog kérdésében azonban komoly lehetőséget jelent, ha a Facebook és a felhasználó közötti jogviszonyt fogyasztói szerződésként kezeljük.⁴² Ennek alapja, hogy a szerződéses viszonyban az egyik oldalon az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy áll, a másik oldalon pedig egy szolgáltató. A Facebook Írországból letelepedett leányvállalata megalapozza, hogy az 1215/2012 EU rendelet alapján a fogyasztó (felhasználó) a Facebook ellen akár saját lakóhelyének bíróságai előtt is indíthatson eljárást.⁴³ Az alkalmazandó jog tekintetében a fogyasztói szerződések körében az európai jog ugyancsak lehetővé teszi, hogy annak az országnak a joga legyen az irányadó, ahol a fogyasztó szokásos tartózkodási helye található.⁴⁴

A valódi jogérvényesítésnek azonban előfeltétele, hogy a kifogásolt tartalomról szóló döntéshozatal körülményei, az ehhez kötődő eljárási rend átlátható legyen, és mindenekelőtt maga a döntés megismerhető legyen. Azaz a szolgáltató által megkövetelt tartalomra vonatkozó szabályok érvényesítésének belső eljárási rendje a felhasználó számára is követhető legyen, és rendelkezésre álljanak azok a szabályozási keretek is, amelyek egy ilyen döntés felülvizsgálati rendjét kezelik. A Facebook piaci ereje és érdekérvényesítő képessége megnehezíti a kérdés nemzetállami keretek közötti kezelését. A tagállamok tárgyalási pozíciója a Facebook-kal szemben viszonylag gyenge. Eredményt vélhetően az Európai Unió által kialakított jogi keret tudna elérni, amelynek alapvető célja az lenne, hogy biztosítsa a Facebook és más forgalomirányító szolgáltatások tartalomtörlési és blokkolási tevékenységének átláthatóságát, valamint a rendezett jogérvényesítési eljárásokat. Ez az európai jogi keret segíthetné az egyes államoknak a véleményszabadság védelmével kapcsolatos objektív-intézményi kötelezettségének érvényesítését, a jogérvényesítés intézményi feltételeinek megteremtését.

Az alapjogok érvényesülését biztosító jogi garanciák intézményesítése nem pusztán a joghatóság és az alkalmazandó jog kérdése. A háttérben meghúzódó alapkérdés, hogy a tagállami bíróságok mennyiben képesek és hajlandók a problémát az alapjogi bíraskodás keretében kezelni. Erre elvileg van lehetőségük, amennyiben a tisztességtelen általános

⁴² Németh Szabolcs: A közösségi oldalak felhasználási feltételeinek jogi minősítése. Infokommunikáció és Jog 2016. 2. sz. 79-81.o.

⁴³ Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról 18. cikk

⁴⁴ Az Európai Parlament és a tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) 6. cikk

szerződési feltételekre vonatkozó polgári jogi rendelkezések⁴⁵ értelmezése során alapjogi szempontokat is figyelembe vesz. Az európai irányelv szerint tisztességtelen az általános szerződési feltétel, ha a jóhiszeműség követelményével ellentétben a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben jelentős egyenlőtlenséget idéz elő a fogyasztó kárára.⁴⁶ Bár ez az egyenlőtlenség jellemzően gazdasági természetű, azonban maga az irányelv rendelkezik úgy, hogy a szerződési feltétel tisztességtelen jellegét azon áruk vagy szolgáltatások természetének a figyelembevételével kell megítélni, amelyekre vonatkozóan a szerződést kötötték.⁴⁷ Erre hivatkozva olyan alapjogi jogsértések is a tisztességtelen szerződési feltételek körébe vonhatók, mint például a személyes adatok indokolatlan – de egyébként jogszerű – kezelése, vagy éppen a felhasználói tartalmak és közlések olyan széles korlátozása, amely a véleményszabadság alkotmányos határait figyelmen kívül hagyja. Az alkotmányos értelemben szükségtelen vagy aránytalan tartalomtörlés és tartalomblokkolás tehát álláspontunk szerint egy polgári perben is támadható, az ilyen beavatkozást lehetővé tevő szerződési feltétel pedig tisztességtelen; e kérdés alaposabb tisztázása további kutatást igényel.

2.3. A nemzetközi védelem új eszközei

A véleménynyilvánítás szabadsága online határainak kialakítása nemzetek feletti megközelítést igényel. A probléma elhelyezhető a nemzetközi közösség azon törekvései keretében, amelyek az alapvető emberi jogok érvényesíthetőségét veszélyeztető jelenségek, kockázatok megfelelő kezelésére irányulnak. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága 2011-ben fogalmazta meg azt a dokumentumot (Guiding Principles on Business and Human Rights), amely globális referenciapontként rögzíti az alapvető emberi jogok és az üzleti világ kapcsolatának elvi alapjait, és megoldási keretet kínál a globális gazdaság kialakulásával összefüggő alapjogi kihívásokra.⁴⁸ A dokumentum az ENSZ „Protect, Respect, and Remedy” keretrendszerének⁴⁹ három pillérére építve határozza meg a tagállamok és a vállalatok elkülönülő, de egymást kiegészítő feladatait az emberi jogok védelmével összefüggésben.

A dokumentum az államok számára iránymutatást ad arra vonatkozóan, hogy a digitális korban hogyan teljesíthetik az emberi jogok védelméhez kapcsolódó feladataikat („protect”). Felhívja az államokat arra, hogy megfelelő szabályozáson keresztül nyújtsanak védelmet a joghatóságuk alatt működő vállalatok által elkövetett jogsértésekkel szemben, továbbá fogalmazzanak meg világos elvárásokat a területükön működő vállalatokkal szemben, ezzel segítve, hogy a vállalkozások működésük során tiszteletben tartsák az emberi jogokat.

A „respect” pillér az üzleti szféra szereplői felé fogalmaz meg elvárásokat, és a vállalati felelősségvállalás (corporate social responsibility) keretébe helyezi az alapvető emberi jogok tiszteletét. A vállalkozások tevékenységükkel nem sérthetik mások jogait, és kezelniük kell a tevékenységükkel összefüggésben felmerülő, az emberi jogok érvényesülésére káros hatásokat. Ezen alapelv rögzítése mellett a vállalkozások felé konkrét lépéseket is meghatároz a dokumentum. Felhívja a vállalkozásokat, hogy az emberi jogok tiszteletben tartásával

⁴⁵ Ld. A Tanács 93/13/EGK irányelve a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről, valamint a Polgári Törvénykönyvről 2013. évi V. törvény 6:102-6:103. §.

⁴⁶ A Tanács 93/13/EGK irányelve a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről 3. cikk (1)

⁴⁷ A Tanács 93/13/EGK irányelve a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről 4. cikk (1)

⁴⁸ United Nations – Guiding Principles on Business and Human Rights. 2011.

http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

⁴⁹ Ruggie’s Framework. <https://business-humanrights.org/sites/default/files/reports-and-materials/Ruggie-protect-respect-remedy-framework.pdf>

összefüggésben saját felelősségüket policy-kötelezettségvállalásban rögzítsék. Továbbá annak érdekében, hogy azonosítható, megelőzhető és csökkenthető legyenek a tevékenységükkel összefüggésben felmerülő, az emberi jogokat érintő káros hatások, dolgozzanak ki megfelelő eljárásokat, kezelési módokat. Emellett kezdeményezzenek olyan eljárásokat, amelyek biztosítják a tevékenységükkel összefüggésben felmerülő, az emberi jogok érvényesülését veszélyeztető kockázatok csökkentését. A vállalkozások működését meghatározó belső szabályok, eljárások mellett fontos követelményként említi a dokumentum a kialakított működési elvek, intézkedések, eljárások, valamint az azokkal elért eredmények átláthatóságát.⁵⁰

Emellett hangsúlyosan jelenik meg a dokumentumban, hogy mind az állami, mind a vállalati felelősségvállalás körében szükséges a hatékony jogorvoslati lehetőségek biztosítása a vállalatok által elkövetett jogsértésekkel szemben („remedy”).

A megfogalmazott alapelvek útmutatást adnak a forgalomirányító szolgáltatók számára is ahhoz, hogy működésüket az emberi jogi sztendereknek megfelelően alakítsák. Ezt a folyamatot segíti számos más olyan dokumentum, amely a fenti elveket kifejezetten az infokommunikációs szektorban működő vállalkozásokra értelmezi. Ilyen az Európa Tanács 2012-ben kiadott ajánlása, amely a közösségi médiaplatformok tevékenységével összefüggésben vizsgálja az emberi jogok érvényesülését.⁵¹ Az ajánlás rögzíti, hogy a szolgáltatók a tevékenységük során a sérelmet szenvedett felhasználók jogainak védelmét a véleménynyilvánítás szabadságának tiszteletben tartása mellett kötelesek biztosítani.⁵² Az Európa Tanács másik hasonló dokumentuma, amely a keresőszolgáltatásokra fogalmaz meg ajánlásokat, egyértelműen kimondja, hogy a tagállamoknak ösztönözniük kell a szolgáltatókat arra, hogy a keresési találatok szelektálása az Európai Emberi Jogi Egyezmény figyelembe vételével, a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozhatóságára vonatkozó szempontok szerint történjen.⁵³ A 2016-ban az internet szabadságáról kiadott ajánlás megfogalmazza azt az igényt, hogy mind az állami hatóságok, mind a magánszektor szereplői az Egyezmény 10. cikkével összhangban végezzék az internetes tartalmak blokkolását, szűrését, törlését, és e tevékenységek minden esetben feleljenek meg a véleményszabadság korlátozhatóságával kapcsolatos alapjogi követelményeknek. A blokkolásnak, szűrésnek, tartalomtörlésnek tehát törvényben rögzített, az Egyezményben felsorolt korlátozó okok alá eső és arányos beavatkozásnak kell lenniük.⁵⁴

Ebbe a körbe sorolható még az Európai Bizottságnak az ENSZ által kiadott Guiding Principles implementálásáról szóló dokumentuma, amely az infokommunikációs szektorra vonatkozóan rögzítette az európai érdekeltségű vállalatokkal szembeni követelményeket.⁵⁵

Az elmúlt években született európai dokumentumokban hangsúlyosan jelenik meg a tagállamok felelőssége az internetes forgalomirányító szolgáltatások alapjogokat érintő

⁵⁰ Guiding Principles on Business and Human Rights. 2011. 13-27.o.

⁵¹ Recommendation CM/Rec(2012)4 of the Committee of Ministers to member States on the protection of human rights with regard to social networking services, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1929453&Site=CM&direct=true>

⁵² CM/Rec (2012)4, Section 6.

⁵³ Recommendation CM/Rec(2012)3 of the Committee of Ministers to member States on the protection of human rights with regard to search engines Section 8. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805caa87

⁵⁴ Recommendation CM/Rec(2016)5 of the Committee of Ministers to member States on Internet freedom Appendix 2.2.2.

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415fa

⁵⁵ ICT Sector Guide on Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights <https://www.ihrb.org/pdf/eu-sector-guidance/EC-Guides/ICT/EC-Guide ICT.pdf>

tevékenységével összefüggésben. Az Európa Tanács több ajánlása is arra ösztönzi a tagállamokat, hogy alkossanak stratégiát, tegyenek intézkedéseket, a forgalomirányító szolgáltatásokkal együttműködve alakítsanak ki társszabályozási mechanizmusokat az emberi jogok megfelelő érvényesülése érdekében.⁵⁶

A koncepció az Európai Unió szintjén is megjelenik. Ennek egyik példája az a megállapodás (Code of Conduct on countering illegal hate speech online), amelyet az Európai Bizottság 2016 tavaszán kötött négy nagy technológiai szolgáltatóval, a Facebook-kal a Twitter-rel, a Microsoft-tal és a YouTube-bal. ⁵⁷ A megállapodás a szólásszabadság védelmében rögzíti azokat a vállalásokat, amelyeket a szolgáltatók az illegális gyűlöletkeltő tartalmak online terjedésének megakadályozására alakítottak ki. A megállapodás kiemeli, hogy az online platformok elterjedésével megjelenő nagyszámú gyűlölködő közlés nem pusztán a célzott társadalmi csoportokra vagy személyekre hat negatívan, hanem rombolja a szabad szólás kultúráját, hűtő hatást fejt ki a demokratikus vitára is. A Code of conduct az e-kereskedelmi irányelv logikáját követve, azaz a feltételes felelősségi rendhez igazodva az illegális gyűlölködő közlések esetére határoz meg részletszabályokat és jelöli ki a szolgáltatók feladatait e tartalmak terjedésének megakadályozásában. A Code of conduct a gyűlöletbeszédnek a gyűlöletkeltő közlések elleni büntetőjogi fellépést előíró európai kerethatározatban ⁵⁸ rögzített eseteire írja elő, hogy a szolgáltatóknak a gyűlöletkeltő közlésről való bejelentés kézhezvételétől számított 24 órán belül meg kell vizsgálniuk a bejelentések többségét, és gondoskodniuk kell a jogsértő tartalom eltávolításáról vagy hozzáférhetetlenné tételéről. Emellett a Code a bejelentések elbírálásának egyértelmű és hatékony eljárási rendjének kialakítását írja elő a szolgáltatók számára.

A megállapodás a tagállami hatóságok és a szolgáltatók közötti gyors és hatékony kommunikáció érdekében javasolja, hogy jöjjenek létre a tagállamokban olyan kapcsolattartó központok, amelyek segítik a szolgáltatók és a tagállami hatóságok együttműködését. Ezek a központok támogatják a tagállami jogalkalmazó szerveket abban, hogy jobban megértsék a gyűlöletkeltő tartalmak kezelését az online kommunikációban. A gyűlöletbeszéd elleni hatékony fellépés érdekében a dokumentum rögzíti a civil szervezetek és független szakértők bevonásának jelentőségét, a velük való együttműködés szervezeti és finanszírozási keretei kialakításának igényét. Elvárásként fogalmazza meg a megállapodásban résztvevő szolgáltatók között az érdemi együttműködést és információ-megosztást, valamint a jó gyakorlatok cseréjét ezen a területen. Előírja, hogy a szolgáltatók tegyenek lépéseket a felhasználói tudatosság fejlesztésére a gyűlöletbeszédet semlegesítő narratívák erősítésére.

A megállapodás az e-kereskedelmi irányelvben rögzített feltételes felelősségi rend mentén a gyűlöletbeszéd elleni küzdelemben speciális eszközrendszert teremt. Speciális abban az értelemben, hogy a büntetőjogi eszközökkel szemben itt nem az elkövető áll a középpontban, hanem a jogsértő közlés gyors és hatékony eltávolítása a nyilvános kommunikációból. Speciális abban az értelemben is, hogy az e-kereskedelmi irányelvhez képest érdemben foglalkozik a jogsértés tárgyával, illetve meghatározza a gyűlölködő közlések elleni hatékony fellépés eszközeit.

A Code of Conduct egy olyan új együttműködési forma, amely nem pusztán a szolgáltatók jogszerű működését segíti, hanem az állam intézményvédelmi kötelezettségének

⁵⁶ Recommendation CM/Rec(2012)4 Section 6.; Recommendation CM/Rec(2016)5[1] Section 5.4.

⁵⁷ Code of Conduct on countering illegal hate speech online. http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/hate_speech_code_of_conduct_en.pdf

⁵⁸ Council framework decision. 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law

teljesítéséhez is új formákat, eszközöket teremthet. Az internetes gyűlöletbeszéd elleni fellépés során elmozdul a kompetens szereplők együttműködésének irányába.

3. Zárszó

A forgalomirányító szolgáltatások az elmúlt években jelentősen megváltoztatták az internet egészének működését. A korábban teljes mértékben decentralizált, nyílt szabványokon alapuló hálózat forgalmának meghatározó részét magánkézben lévő globális kvázi-monopol szolgáltatók bonyolítják le. E szolgáltatásokat sem a tartalmak közlői, sem a tartalmak fogyasztói nem tudják megkerülni az internetes kommunikációban. Az interneten elérhető információk e szolgáltatók által meghatározott algoritmusok alapján jutnak el a felhasználókhoz, és az információk közzétételének, terjesztésének szabályait is e szolgáltatók határozzák meg. A forgalomirányító szolgáltatások tevékenysége komplex módon érinti az alapjogok érvényesülését. A harmadik felek által biztosított tartalomért viselt felelősségükre vonatkozó eddigi szabályozási megoldások ezeket az alapjogi konfliktusokat nem veszik figyelembe, így mindenekelőtt nem biztosítják a forgalomirányítók törlési tevékenységnek átláthatóságot és az elszámoltathatóságot. A közhatalom és a jog számára ez a helyzet messze nem kizárólag azt a kérdést veti fel, hogy e szolgáltatók mennyiben vonhatók felelősségre az általuk irányított információkkal okozott jogsértésekért. A kérdés sokkal inkább az, hogy az egyes államok mennyiben és milyen feltételekkel privatizálják az olyan alapjogok érvényesítését, mint a véleményszabadság és a magánélet védelme, valamint az, hogy a globális szolgáltatók rákényszeríthetők-e állami eszközökkel arra, hogy az alapjogokat érintő tevékenységük átlátható és az adott nemzeti jogrendszer alkotmányos elveit figyelembe vevő legyen. Olyan alkufolyamat ez, amelyben a közhatalom birtoklása önmagában egy-egy állam számára már nem biztosít elég erős alkupozíciót. Az alkufolyamatban legalább akkora hatalmat kell tudni felmutatni, mint amekkorát az Európai Unió képvisel. Az átláthatóság és a felhasználók jogérvényesítésének biztosítására Európai szintű keretszabályozásra van szükség. Kiindulópontként érdemes végiggondolni, hogy a médiaszabályozás területén már alkalmazott társszabályozás megoldásának mely elemei lehetnek alkalmasak az együttműködés feltételeinek kialakításához.

© Nagy Krisztina – Polyák Gábor

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Rudas Tamás főigazgató

Felelős szerkesztő: Körtvélyesi Zsolt

**Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor,
Körtvélyesi Zsolt, Szilágyi Emese**

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515